

مجازات کپی و انتشار آثار و نوشته های دیگران در فضای مجازی

با ظهور فناوری های دیجیتال و گسترش استفاده از فضای مجازی، امکان نقض حقوق مولف در بستر فضای مجازی نیز بیشتر شده است.

در میان عموم مردم این تفکر وجود دارد که در کشور ایران قانونی مربوط به حمایت از حقوق مولف یا حق کپی رایت وجود ندارد.

در حالی که به موجب قانون، آثار خلق شده مانند از کتاب، جزوه، موسیقی، ترجمه و نرم افزارهای رایانه ای از حمایت قانونی برخوردار هستند.

مرتکبین به نقض حقوق مؤلف در فضای مجازی و حقیقی علاوه بر اینکه بایستی خسارت های مادی وارد شده به صاحب اثر را جبران کنند مورد تعقیب کیفری نیز قرار می گیرند.

در این مطلب تلاش می کنیم تا ضمن بررسی موضوعاتی چون انواع حقوق متعلق به مؤلف، آثار مورد حمایت قانون و ضمانت اجرای کیفری و مدنی نقض حقوق مولف و سایر مسائل مرتبط با حقوق مالکیت فکری، تمامی ابعاد قانونی حقوق مؤلف را مورد مطالعه قرار دهیم.

۱- چه آثاری شامل حمایت قانونی از پدیدآورنده و مؤلف می شوند؟

در قوانین ایران آثار گوناگونی تحت حمایت قانونی در برابر نقض حقوق مولف قرار گرفته اند.

به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، آثاری همچون کتاب، رساله، جزوه، پایان نامه (به طور کلی هر نوشته علمی و فنی و ادبی و هنری)، شعر، ترانه، فیلم، موسیقی، نقاشی، مجسمه، طرح و نقشه ساختمان، عکس و صنایع دستی مورد حمایت قرار گرفته است.

همچنین به موجب قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی و آثار صوتی نیز آثار ترجمه شده و آثار صوتی در زمره آثار مورد حمایت قرار گرفته است.

نرم افزارهای رایانه ای از دیگر آثار مورد حمایت قانون بوده و تکثیر و انتشار غیرمجاز آنها جرم تلقی شده و مرتکب نقض مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

۲- پدیدآورندگان آثار از منظر قانونی چه حقوقی دارند؟

پیش از بررسی موارد نقض حقوق مولف ابتدا بایستی حقوق قانونی پدیدآورندگان را بشناسیم. حقوق مربوط به آثار از منظر قانونی، به دو دسته حقوق مادی و معنوی تقسیم می‌شوند. حقوق مادی همان‌طور که از نام آن پیداست مربوط به عواید مالی حاصل از اجرا، نشر و ساخت آثار پدیدآمده است. حقوق معنوی نیز مربوط به نشر و عرضه آثار به نام خالق اثر است. تفاوت اصلی حقوق مادی و معنوی آثار، در قابلیت انتقال آن به دیگران است. حقوق معنوی غیرقابل انتقال هستند. به عنوان مثال کسی نمی‌تواند در قبال دریافت پول یا به طور رایگان، نام خود را به عنوان خالق اثری حذف و نام فردی دیگر را به عنوان پدیدآورنده جایگزین کند. از سوی دیگر حقوق مادی مربوط به آثار قابل انتقال هستند. به این معنا که صاحب اثر می‌تواند امتیاز مادی اثر خود را به فرد دیگری منتقل کرده تا فرد خریدار در مدت تعیین شده از منافع مادی اثر همانند فروش و پخش اثر بهره‌مند شود. از دیگر حقوق پدیدآورنده می‌توان به حق انحصاری نشر، پخش، عرضه و اجرای اثر و حق بهره‌برداری مادی و معنوی از اثر اشاره کرد. همان‌طور که پیداست، پدیدآورندگان آثار مورد حمایت قانون، دارای حق انحصاری نسبت به اثر خود هستند. حق انحصاری به این معناست که هیچ‌کس جز صاحب اثر حق ندارد تا از مزایای مادی و معنوی اثر بهره‌مند شود. مهم‌ترین حقی که صاحب اثر از آن برخوردار است حق وی بر انتشار، تکثیر و اجرای اثر است. بدین معنی که هر کس بدون اجازه‌ی صاحب اثر نسبت به انتشار گسترده یا محدود اثر اقدام کند از نظر قانون مجرم شناخته می‌شود. دیگر حقی که پدید آورنده اثر از آن بهره‌مند است، حق وی بر تمامیت اثر خلق شده است. این به این معنا که حتی در صورت انتقال حقوق مادی اثر نمی‌توان بدون اجازه از خالق اثر نسبت به تغییر یا تحریف اثر وی، اقدامی انجام داد. همچنین به موجب قانون نمی‌توان اثر خلق شده توسط دیگری را به صورت جزئی یا کلی به نام پدیدآورنده یا شخصی دیگر بدون اجازه‌ی صاحب اثر منتشر کرد. همچنین شایان ذکر است در صورت اقدام به تحریف، تغییر یا انتشار بدون اجازه، مرتکب این اعمال مجرم شناخته شده و طبق قانون مورد پیگرد قرار خواهد گرفت.

۳- مدت زمان قانونی حمایت از آثار چه میزان است؟

مدت زمان حمایت قانونی از اثر بدین جهت اهمیت دارد که در صورت انتشار یا هر نوع استفاده از اثر در مدت زمانی که اثر تحت حمایت قانون است موجب مسولیت کیفری و مدنی برای مرتکب است. حقوق معنوی برای مدت زمان نامحدود متعلق به پدیدآورنده است.

در حالی که حقوق مادی آثار پس از فوت پدیدآورنده به مدت ۳۰ سال توسط وراث قانونی وی قابل بهره‌برداری است.

به عنوان مثال در صورتی که فردی کتابی بنویسد و آن را منتشر کند، تا هر زمانی که کتاب منتشر شود بایستی نام نویسنده در کتاب درج شود.

چرا که ذکر نام نویسنده از جمله حقوق معنوی بوده و محدود به زمان نیست. از سوی دیگر نویسنده یک کتاب می‌تواند تا آخر عمر از عواید مالی چاپ کتاب خود بهره‌مند شود و پس از فوت نیز تا ۳۰ سال عواید مالی اثر، برای وراث وی قابل استفاده است. پس از گذشت ۳۰ سال از فوت پدیدآورنده استفاده از اثر آزاد بوده و فقط حق معنوی نویسنده که ذکر نام وی است و بایستی در انتشار اثر رعایت شود.

پس از گذشت مدت ۳۰ ساله از فوت صاحب اثر حقوق مادی بجامانده برای ورثه نیز دیگر اعتباری ندارند. برخلاف عموم آثار که مدت زمان ۳۰ ساله پس از فوت پدیدآورنده برای بهره‌برداری مادی از اثر برای وراث قانونی در نظر گرفته شده است در مورد آثار سینمایی و عکاسی، نرم‌افزارهای رایانه‌ای و همچنین آثاری که حقوق مادی آن به شخص حقوقی واگذار شده است مبدا محاسبه مدت زمان ۳۰ ساله بهره‌برداری از حقوق مادی، به جای فوت صاحب اثر از تاریخ نشر و عرضه این آثار محاسبه خواهد شد.

در صورتی که اثر به سفارش فرد دیگری تولید شده باشد در این وضعیت حقوق مادی اثر در صورت عدم تعیین مدتی کمتر، به مدت ۳۰ سال پس از تولید متعلق به سفارش دهنده است. بایستی توجه داشت قانون تنها از حقوق مادی یاد کرده و حقوق معنوی اثر تولید شده به سفارش دیگری را همچنان متعلق به خالق اثر دانسته است.

به عنوان مثال اگر فردی به سفارش دیگری فیلمی بسازد یا کتابی بنویسد، در این صورت سفارش دهنده فقط از منافع مالی حاصل از نمایش فیلم یا فروش کتاب بهره خواهد برد و اجازه نخواهد داشت تا با حذف یا جایگزینی نام صاحب اثر اقدام به فروش یا پخش اثر نماید.

۴- آیا آثار تولید شده در خارج از کشور نیز شامل حمایت قانون می‌شوند؟

آثار مورد حمایت قانون، مثل فیلم، عکس، نرم‌افزار موسیقی و... در صورتی حقوق مادی آنها در ایران به رسمیت شناخته می‌شود که برای اولین بار در ایران اجرا، پخش یا چاپ شده باشند. البته حقوق معنوی مربوط به آثار پدیدآورندگان حتی در صورتی که برای اولین بار در ایران اجرا نشده باشند همچنان محفوظ و متعلق به خالق اثر خواهد بود.

۵- انتشار غیرقانونی محتوای شامل حق مؤلف چه مجازاتی دارد؟

امروزه به سبب گسترش استفاده از تلفن‌های هوشمند و انتقال بسیاری از امور روزمره به فضای مجازی موارد متعددی نیز از نقض حق پدیدآورندگان در فضای مجازی مشاهده می‌شود.

در سطح اینترنت و وبسایت‌ها و کانال‌هایی وجود دارند که در سطحی گسترده اقدام به در دسترس قرار دادن فیلم، موسیقی، کتاب و عکس، بدون اخذ مجوز از صاحب قانونی اثر می‌نمایند.

افراد نیز ممکن است در سطح محدود و در بستر پیام‌رسان‌ها اقدام به ارسال آثار بدون اجازه صاحب اثر نمایند. قانون برای کسانی که در بستر فضای مجازی به اقداماتی که منجر به نقض حق پدیدآورنده دست می‌زنند مجازات در نظر گرفته است.

به موجب مفاد قانون تجارت الکترونیک، در صورت نقض حقوق مولف اعم از تکثیر، اجرا و توزیع بدون مجوز اثر در بستر مبادلات انجام شده در فضای مجازی جرم و قابل پیگرد است.

به طور کلی هرگونه نقض حقوق قانونی پیش‌بینی شده برای پدیدآورنده، اعم از نقض حقوق مادی و معنوی، مجازاتی به میزان سه ماه تا یک سال حبس و جزای نقدی به میزان صد و پنجاه میلیون ریال برای مرتکب در پی خواهد داشت.

باید توجه داشت که نفع بردن و سود مالی مجرم نیز در جرم نقض حق تالیف در فضای مجازی موضوعیت ندارد. بدین معنا که حتماً لازم نیست مجرم اقدام به فروش غیرقانونی اثر دیگری یا معرفی اثر دیگری به عنوان اثر ایجاد شده توسط خود کرده و از این راه سودی نیز کسب کرده باشد.

صرف نقض حقوق تصریح شده در قانون، فارغ از نفع احتمالی مجرم برای پیگرد قانونی مرتکب کافی است.

۶- جبران خسارت مادی در صورت نقض حقوق مؤلف در فضای مجازی

نقض حقوق مولف علاوه بر ضمانت اجرای کیفری واجد مسولیت مدنی نیز هست.

در مسولیت کیفری فرد مرتکب با سوءنیت و قصد تزییع حقوق دیگران اقدام به نقض حقوق پدیدآورنده کرده و از جهت کیفری مورد پیگرد قرار می‌گیرد.

در بحث مسولیت مدنی فردی که به حق قانونی دیگران لطمه وارد کرده، فارغ از سوءنیت احتمالی، حتی در صورت بی‌احتیاطی و قصور، بایستی اقدام به جبران ضرر و زیان وارد شده از جانب خود نماید.

در نظام حقوقی ایران محاسبه خسارات وارده به موجب مسولیت مدنی فاقد معیاری مشخص در قانون است. به همین دلیل ممکن است خسارتی که دادگاه حکم به جبران آن می‌دهد؛ با میزان حقیقی خسارات تناسب مطلوبی نداشته باشد.

توصیه می‌شود پیش از اقدام به هرگونه طرح دعوا یا شکایت با مشاوران حقوقی متخصص در زمینه مالکیت فکری و جرایم رایانه‌ای مشورت کنید تا بهترین راه کار موجود به شما ارائه شود.

۷- مسئولیت مالک سایت در صورت نقض حق مؤلف

ممکن است در بستر مجازی، فردی در فضایی متعلق به دیگری اقدام به نقض حق مؤلف نماید. به عنوان مثال صاحبان شبکه‌های اجتماعی و برخی از سایت‌ها فضایی در اختیار کاربران قرار می‌دهند تا فایل‌های حاوی فیلم، عکس و نوشته را بارگذاری کرده و به اشتراک بگذارند.

باید توجه داشت که مسئولیت کیفری در چنین مواقعی اصولاً متوجه مرتکب (فردی که اقدام به بارگذاری کرده) است.

چرا که مسئولیت کیفری به موجب عمل دیگری زمانی ایجاد می‌شود که فردی به موجب قانون مسئول اعمال دیگری باشد یا در نتیجه عمل دیگری مرتکب تقصیر شود.

قانون وظیفه‌ای در خصوص صاحبان سایت‌ها در نتیجه اعمال کاربران آنها پیش‌بینی نکرده است. در صورتی که صاحب سایت امکان بررسی محتوای بارگذاری شده را داشته و در محتوا نیز آشکارا به حق مؤلف اشاره شده باشد در این صورت احتمال دارد بتوان تقصیر مالک در نتیجه عمل فرد بارگذاری کننده را احراز و مسئولیت کیفری برای وی نیز قائل شد.

عدم مسئولیت مالک سایت در برابر محتوای منتشر شده توسط کاربران در مواقعی است که مالک، سوءنیتی در انتشار محتوای مجرمانه نداشته باشد.

در صورتی که مالک سایت با عمد و آگاهی فضایی در اختیار منتشرکننده بگذارد تا از این طریق اقدام به تضییع حقوق پدیدآورندگان و نشر محتوای مجرمانه نماید، در این صورت اقدام صاحب سایت مشمول مشارکت یا معاونت در ارتکاب جرم نقض حق مؤلف خواهد بود.

۸- جلوگیری از دسترسی به محتوا در صورت نقض حقوق مؤلف

صاحبان اثر می‌توانند در صورت مشاهده هرگونه نقض حقوق خود به دادرسی جرایم رایانه‌ای مراجعه و نسبت به طرح شکایات اقدام نمایند.

فرآیند طرح شکایت تا رسیدگی و حذف محتوا ممکن است ماه‌ها به طول انجامیده و به علت در دسترس بودن محتوا، ضررهای مادی و معنوی به صاحب اثر وارد شود.

به عنوان اقدامی موقتی تا پیش از طرح شکایت، می‌توان با ثبت درخواست در کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه به نشانی <https://filter.internet.ir/index.html> و ارائه مدارک مربوطه نسبت به درخواست فیلتر سایت متخلف اقدام کرد.

توجه داشته باشید که ثبت درخواست در این سایت به منزله‌ی پیگیری قضایی نبوده و صرفاً در صورت صلاحدید کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، سایت فیلتر شده و محتوای مجرمانه از دسترس کاربران داخلی خارج خواهد شد.

در صورت تشخیص نقض حقوق پدیدآورنده توسط کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، این کارگروه علاوه بر فیلتر کردن آدرس سایت متخلف می‌تواند ارائه‌دهنده خدمات میزبانی (Hosting) را نیز مکلف به حذف محتوا نماید.

در حال حاضر تنها امکان فیلترکردن سایت‌های متخلف با ثبت گزارش مردمی امکان‌پذیر بوده و درخواست حذف محتوا از ارائه‌دهنده خدمات میزبانی تنها به تشخیص کارگروه امکان‌پذیر است.

همان‌طور که اشاره شد به علت وجود روش‌های مختلف جهت دسترسی به محتوا در اینترنت از جمله نرم‌افزارهای تغییر IP، فیلتر شدن سایت متخلف راهکاری کاملاً مؤثر و دائمی محسوب نمی‌شود.

توصیه ما این است که در صورت مشاهده هرگونه نقض احتمالی حقوق خود، در اسرع وقت نسبت به اخذ مشاوره حقوقی و به جریان انداختن شکایت خود اقدام نمایید.

مالکیت‌های فکری و حقوق پدیدآورندگان امروزه به عنوان دارایی‌هایی واجد ارزش اقتصادی و معنوی شناخته می‌شوند.

در قوانین داخلی کشورها و کنوانسیون‌های جهانی نیز مقرراتی در زمینه شناسایی حقوق پدیدآورندگان و سازوکارهای حمایت از آنها وضع شده است.

همان‌طور که در مطلب اشاره شد حقوق پدیدآورندگان در قوانین ایران نیز مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته و در صورت نقض آن در فضای مجازی نیز ضمانت اجرای کیفری برای مرتکبین در نظر گرفته شده است.

در آخر لازم به ذکر است که حقوق مربوط به پدیدآورندگان آثار مورد حمایت قانون مولفان و مصنفان بر خلاف دیگر حقوق مالکیت فکری همچون حق اختراع یا نشان تجاری، نیازی به ثبت رسمی جهت برخورداری از حمایت قانونی ندارند بلکه به محض ایجاد توسط خالق اثر، حقوق مادی و معنوی ناشی از اثر، تحت حمایت قانونی قرار می‌گیرد.

در صورت مواجهه با نقض حقوق مادی و معنوی آثار توصیه ما این است که در اولین گام با مشاوران حقوقی جهت مستندسازی نقض صورت گرفته و راهنمایی در زمینه طرح شکایت نزد مراجع قضایی مشورت نمایید.